

18. Sdviżkow D., *Epoka inteligencji. Historia porównawcza warstwy wykształconej w Europie*, Warszawa 2011.

19. Sünker H., *Nowe spojrzenie na ideę uniwersytetu. Edukacja (bildung), Polityka a społeczeństwo*, Innowacje w edukacji akademickiej. Szkolnictwo wyższe w procesie przemian, (red.) J. Piekarski i D. Urbaniak-Zajac, Łódź 2010.

20. Śpiewak P., *Między indywidualizmem a niezależnością*, Polska jedna czy wiele, Warszawa 2005.

21. Toffler A., *Szok przyszłości*, Poznań 1998.

22. Tomaszewski R., *Карусель стейкхолдеров (об изменении ожиданий, детерминант и другом прессинге в образовании)*, Взаимодействие образовательных учреждений со стейкхолдерами: веление времени, (red.) E. W. Astachowa, Charków 2017.

23. Tomaszewski R., *Mit wykształcenia akademickiego w Polsce*, Acta Humanica 2/2014.

24. Witkowski L., *Uniwersytet wobec zderzenia wizji nowoczesności w kulturze*, Psychologiczno-edukacyjne aspekty przesilenia systemowego, (red.) J. Brzeziński i Z. Kwieciński, Toruń 2000.

Рецензент: д. т. н., проф. Пашечко М. І.

УДК 378.015.62

д. пед. н., проф. Щербяк Ю.А.
(THEU)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті викладено узагальнені результати аналізу вивченості проблеми становлення та розвитку моніторингу якості вищої освіти України в історико-педагогічному аспекті. Аналізуються наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені наданню якісної освіти. Приділено увагу з'ясуванню загального рівня теоретичного обґрунтування питання та визначенню можливості використання в практиці реформування вітчизняної вищої школи досвіду європейських країн. Висвітлюються існуючі проблеми та пропонуються шляхи їх подолання.

Ключові слова: моніторинг якості освіти, система освіти, управління якістю освіти, система контролю, професійна підготовка, світовий досвід.

The article presents the summarized results of the analysis problems of scrutiny and monitoring of quality of higher education in Ukraine historical and pedagogical aspect. Analyzed scientific works of domestic and foreign scholars dedicated to providing quality education. Attention is paid to the elucidation of the general level of theoretical study issues and identify opportunities to use in the practice of reforming national higher education experience of European countries. Highlights the existing problems and the ways to overcome them.

Keywords: monitoring the quality of education, the education system, quality management education, control system, training, international experience.

У всьому світі освіта розглядається як ключовий фактор стабільного розвитку держави. Якість вищої освіти відіграє ключову роль у створенні єдиного Європейського освітнього простору, тому вона стає центральною в освітній політиці України. Якість освіти визначається не тільки обсягом знань, але й параметрами особистісного, світоглядного, громадянського розвитку, при цьому проблема якості освітнього процесу розглядається з позицій загальнолюдської і соціальної цінності освіти. Європейський Союз розглядає якісну освіту передусім як інструмент економічного зростання на шляху до розбудови більш компетентно спроможної та динамічної спільноти. Україна також приділяє велику увагу проблемі якості освіти, проголошуючи її національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту. Одним із механізмів, який сприятиме модернізації управління, контролю якості освіти, є моніторинг. Упровадження моніторингових досліджень допоможе створити інформаційну систему відстеження якості освіти та результатів діяльності навчального закладу.

Актуальною проблемою педагогічного моніторингу вищої освіти на сьогодні є відсутність відпрацьованої централізованої системи збору й обробки управлінської інформації, яка унеможливило б узагальнення даних щодо стану системи вищої освіти та процесів, які в ній відбуваються, що у свою чергу призводить до неузгодженості прийнятих управлінських рішень із реальними вимогами сьогодення. Варто підкреслити, що забезпечення якісної освіти в державі вкрай необхідне громадянському суспільству, викликане насамперед потребами швидкого нарощування освітнього потенціалу України, забезпечення конкурентоспроможності випускників на ринку праці як в державі, так і на міжнародному рівні. Окрім цього, залишається ряд проблем, які потребують свого вирішення: з'ясування сутності базових понять якості освіти; визначення процедур і показників оцінювання якості освіти; проведення моніторингу та прийняття управлінських рішень з метою забезпечення встановлених норм якості освіти на всіх її рівнях.

Слід зазначити, що проблеми якості освіти досліджували у наукових працях такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Т. Волобуєва, С. Бабінець, І. Булах, О. Кулешова, О. Локшина (становлення та розвиток моніторингу якості освіти в Україні); Г. Бутенко, М. Гусаковський, І. Іванюк, М. Кічула, Т. Лукіна, Т. Олендр, О. Пермякова, І. Шимків, Р. Шевелсон (міжнародні порівняльні дослідження в системі моніторингу якості освітніх систем); Г. Єльнікова, О. Касьянова, К. Крутій (наукові основи моніторингу як засобу управління якістю освіти); С. Вербицька, О. Локшина, О. Ляшенко, О. Овчарук, Л. Одерій (світовий досвід становлення моніторингу якості освіти); В. Горб, В. Беспалько, В. Болотов, І. Доброскок, Г. Єльнікова, Г. Красильникова, Д. Матрос, Г. Цехмістрова (моніторинг якості діяльності вищого навчального закладу та якість освіти у ВНЗ); М. Поташник, О. Майоров, Д. Полев, Н. Мельникова, О. Патрикеева (управління якістю освіти та впровадження нових інформаційних технологій); І. Булах, Н. Байдацька, А. Денисенко, Є. Хриков (моніторинг результатів навчального процесу та навчальних досягнень у ВНЗ); М. Артамонова, Є. Горбунов, М. Карпенко, М. Ларіонова, Д. Суслов (стандарты та директиви Європейської асоціації гарантій якості у вищій освіті). У цьому контексті актуалізується потреба системного аналізу

напрацювань вітчизняних та зарубіжних науковців, у яких різні аспекти моніторингу стали предметом дослідження.

Метою статті є дослідження становлення та розвитку моніторингу якості вищої освіти України як важливого елемента професійної освіти майбутніх фахівців в галузі освіти.

Цивілізаційний вибір України, зорієнтованість українців на відстоювання свого права стати в майбутньому членом Європейського союзу вимагають від суспільства реалізації євроінтеграційних намірів в царині освіти та науки. Упродовж останніх років у нашій державі істотно зріс інтерес до проблеми моніторингу якості освіти серед науковців, які розглядають проблему в контексті загальної педагогіки та історії педагогіки, дидактики, теорії та методики навчання за галузями знань. Помітним є кількісне переважання робіт, присвячених питанням моніторингу якості навчання, фахової підготовки. Моніторинг якості вищої освіти України досліджувався переважно на регіональному рівні. Принципово важливо відзначити, що в усіх випадках автори віддають перевагу вивченню моніторингу якості освітньої діяльності, тоді як розвиток системи моніторингу якості освіти зостається мало дослідженою. Саме тому ця проблема стала предметом розгляду в нашій статті.

Аналіз джерельної бази дає змогу стверджувати, що в Україні історія становлення системи моніторингу освіти на національному рівні починається з 1997 р. створенням Центру Моніторингу Освіти при Інституті змісту і методів навчання Міністерства освіти України. З 1999 р. його реформовано у Відділ моніторингу якості загальної середньої освіти Науково-методичного центру середньої освіти, який започатковує всеукраїнські моніторингові дослідження: якості основної навчальної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів (2001, 2003, 2004), якості засвоєння курсу фізики (1999), якості математичної освіти випускників початкової, основної та старшої школи (2002), стану фізичного, морального і психічного розвитку учнів та інфраструктури навчальних закладів, яка забезпечує збереження здоров'я школярів (2005) [5].

У 1999 р. засновано першу в Україні організацію в сфері професійного оцінювання та відбору кадрів – Центр тестування професійної компетентності при Міністерстві охорони здоров'я України.

У 2005 р. утворено Український центр оцінювання якості освіти з регіональними підрозділами, яким проведено моніторинг якості навчальних досягнень за технологією TIMSS. Осередками формування регіональних систем Моніторингу освіти стають м. Київ, Вінницька, Донецька, Львівська, Харківська області [3].

У жовтні 2011 р. в рамках програми Європейського Союзу на підтримку модернізації систем вищої освіти Темпус стартував трирічний міжнародний проект «Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти – TRUST». Так сформувався міжнародний консорціум партнерів [2]. Стратегічною метою проекту стала підтримка реформування українських вищих навчальних закладів завдяки впровадженню загальної, інноваційної, політично нейтральної екосистеми, яка гарантує взаємне порозуміння і довіру між різними учасниками національних і міжнародних систем забезпечення якості, а також прийняття неупереджених рішень і висновків в процесах забезпечення якості освіти. Членам консорціуму довелося вивчати та аналізувати проблеми забезпечення якості вищої освіти одночасно за трьома напрямками:

1. Згідно з внутрішньою логікою послідовного дослідження проблеми: вивчення європейського досвіду, аналіз українських реалій та вироблення рекомендацій щодо змін в українській системі забезпечення якості.

2. Згідно з елементами трикутника знань: аналіз освітньої, наукової та інноваційної проблематики.

3. Згідно зі специфікою різних типів ВНЗ: класичних, технічних, мистецьких вищих навчальних закладів та університетів недержавної форми власності [6, с. 93].

В рамках проекту команда підготувала кілька посібників, один з яких – «Імператив якості: вчимося цінувати і оцінювати вищу освіту» – присвячений визначенню концептуального підходу до забезпечення якості вищої освіти в Україні на основі здобутого експертами цінного європейського досвіду щодо забезпечення якості вищої освіти.

Від самого початку проекту міжнародні партнери розуміли, що європейський освітній досвід може стати дуже корисним для покращення української системи забезпечення якості вищої освіти. Він є вдалим прикладом успішного вирішення складних освітніх проблем. Для застосування європейського досвіду важливо усвідомлювати історичний контекст, який пояснює, чому «калькування» європейських практик може не принести Україні швидких очікуваних результатів. Проведений аналіз показав, що країни ЄС рухаються шляхом об'єднання та уніфікації – від самостійності кожного університету до побудови міжнародних механізмів спільного розвитку освіти. У той час для України важливо відійти від єдиного формального підходу до усіх закладів вищої освіти та надати можливість самостійного розвитку. В європейських університетах запит на забезпечення якості вищої освіти формується «знизу», тобто від самих гравців системи вищої освіти. А в українські університети він надходить «згори», тобто від Міністерства освіти і науки. Європа вибудовує формальні процедури на підрунті неформальної мотивації до забезпечення якості освіти з боку усіх учасників. А в Україні навпаки – на тлі суцільної формалізації процесів забезпечення якості немає прояву неформальної зацікавленості з боку учасників освітнього процесу (див. Рис. 1.). Результати наукових досліджень повністю корелюються з даними соціологічних опитувань, проведених різними суб'єктами соціологічної діяльності у період 2011-2014 рр. Так, наприклад, дані опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені І. Кучеріва у березні 2011 р., показали, що 70,5% опитаних вважають, що вища освіта в Україні має низьку та середню якість. У багатьох політиків, представників громадянського суспільства виникають закономірні питання щодо ефективності використання значних бюджетних коштів, які виділяються на розвиток освітньої галузі. Тим більше, що, за даними багатьох фахівців, українське суспільство, по суті, вичерпало можливості подальшого збільшення відносного інвестування в освіту. При цьому необхідно зважити й на те, що коштів на потреби освітньої галузі в державі хронічно не вистачає, а в структурі видатків заробітна плата (порівняно невисока) та комунальні платежі займають понад 90% [7]. Тож просте копіювання якихось елементів, окремих процедур, практик чи показників європейської системи забезпечення якості без врахування українського контексту не є виходом зі ситуації.

Українська система забезпечення якості вищої освіти	Європейська система забезпечення якості вищої освіти
<i>Умови розвитку</i>	<i>Умови розвитку</i>
Адміністративно-командна система	Свобода вибору в умовах ринку
<i>Основний споживач</i>	<i>Основний споживач</i>
Державний механізм	Студент, роботодавець
<i>Накопичено суспільством</i>	<i>Накопичено суспільством</i>
Навички та вміння пристосовуватися до вимог влади, розподіляти на свою користь бюджетні кошти	Навички та вміння висувати вимоги до якості освіти

Рис.1. Порівняльний аналіз української та європейської системи забезпечення якості освіти

Під час дослідження з'ясовано, що європейським партнерам вдалось побудувати ефективну систему освітніх цінностей. В її основі – так званий «Трикутник знань» (освіта – наука – інновації). Така система цінностей задає вектор розвитку європейської освіти. І в цьому сенсі європейський досвід має велику цінність. Результатом дотримання такого вектору є високий рівень довіри з боку світової спільноти до якості європейської освіти.

На даному етапі розвитку українське суспільство потребує в першу чергу забезпечення довіри до оцінки якості освіти. Довіра з боку суспільства є необхідною умовою для ефективного проведення освітніх реформ. Відповідно до цього, довіра до системи забезпечення якості європейської освіти ґрунтується на таких складових [2]: прозорість, об'єктивність, достовірність.

Можна зробити висновок, що запозичення європейського досвіду забезпечення якості освіти слід розпочинати з простих запитань:

- як зробити прозорими рішення, що приймаються на різних рівнях українського освітнього простору, особливо якщо вони пов'язані з розподілом тих чи інших ресурсів,

- як унеможливити вплив будь-якої зацікавленої приватної чи посадової особи або колективу на прийняття рішень або викривлення інформації в процедурах забезпечення якості,

- які критерії необхідно обирати для прийняття рішень, щоб вони відображали справжні академічні результати діяльності викладачів, університетів, освітньої системи країни в цілому [6, с. 95].

На нашу думку, основні причини посиленої уваги держави до створення та належного функціонування системи управління якістю полягають у тому, що:

- Україна обрала стратегічний курс на інтеграцію у європейський та світовий політико-економічний простір;

- виявились принципові відмінності в системі управління якістю у ВНЗ в Україні та за її межами;

- випусникам вітчизняних ВНЗ стало складно продовжувати навчання за кордоном чи отримати там відповідну роботу через неможливість порівняння результатів їх навчання з результатами навчання їх зарубіжних колег;

- викладачі ВНЗ були майже повністю позбавлені можливості брати участь у міжнародному розподілі праці;

- виявилась кричуща несумісність застосовуваних в Україні та за кордоном системи управління якістю надання навчальних послуг.

З обранням Україною курсу на інтегрування у світові, а передусім – європейські структури, постало питання про необхідність адаптування вітчизняної системи управління закладами вищої освіти до європейських практик та рекомендацій. Основою такого адаптування є запровадження сучасних систем управління якістю надання освітніх послуг, які є інтегральною частиною системи управління ВНЗ незалежно від форм власності. Оскільки геополітичні інтереси України передусім сконцентровані на теренах Європейського Союзу, то пріоритетом зовнішньої і внутрішньої політики держави стало інтегрування саме у Європейське співтовариство. Процес цей надзвичайно складний і багатогранний. І в цьому напрямі зроблено вже доволі багато практичних кроків. Логічним наслідком реалізації цієї стратегії стало, зокрема, приєднання до Болонського процесу в царині освіти [2]. Слід підкреслити, що рішенням Берлінської декларації, прийнятої 19 вересня 2003 року міністрами освіти країн-учасниць Болонського процесу ENQA, розроблені «Стандарти й рекомендації для гарантії якості вищої освіти в європейському просторі вищої освіти», що стали основою для побудови системи внутрішньої й зовнішньої оцінки й гарантії якості освіти та акредитації європейських агенцій з оцінки якості освіти. Вони визнають верховенство національних систем вищої освіти, важливість автономії освітніх закладів і агенцій із забезпечення якості, а також конкретні вимоги різних академічних дисциплін. Відповідно до них основна відповідальність за забезпечення якості у сфері вищої освіти лежить на кожному закладі, і це становить основу для справжньої підзвітності академічної системи в межах національної системи забезпечення якості. Тому стандарти і рекомендації спрямовані на знаходження необхідного балансу між розвитком внутрішньої культури дотримання якості і тією роллю, яку можуть відігравати процедури зовнішнього забезпечення якості [5].

Приєднання до Болонського процесу практично декларує повернення до тих норм і правил організації системи вищої освіти, які як в Західній Європі, так і в США були наслідком еволюційного розвитку систем з початку ХХ ст., а в Україні – поверненням до добросовісно і систематично забутого минулого, в чому і полягає основне протиріччя повноцінного входження України у Болонський процес. Це протиріччя є причиною опору з боку традиційно налаштованих членів освітянської громади і суспільства та безоглядної підтримки з боку радикально налаштованих прибічників реформ.

Законодавчою основою сучасної вищої освіти в Україні є Закон України «Про освіту» (2014), «Про вищу освіту» (2016)[4], Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» [9], Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2012 року (2013), Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Нова стратегічна програма європейського співробітництва в галузі освіти і навчання «Освіта і навчання 2020» (2009), постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України [8; 10], а також державні стандарти стосовно системи якості освіти [11, с. 40-41].

Модернізація системи освіти спрямована на забезпечення її якості відповідно до новітніх досягнень науки, культури і соціальної практики. Якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту. На забезпечення якості освіти спрямовуються матеріальні, фінансові, кадрові та наукові ресурси суспільства і держави. Висока

якість освіти передбачає взаємозв'язок освіти і науки, педагогічної теорії та практики. Якість освіти визначається на основі державних стандартів освіти та оцінки громадськістю освітніх послуг. Держава постійно здійснює моніторинг якості освіти, забезпечує його прозорість, сприяє розвитку громадського контролю [9].

Нова модель системи управління сферою освіти має бути відкритою і демократичною. У ній передбачається забезпечення державного управління з урахуванням громадської думки, внаслідок чого змінюються навантаження, функції, структура і стиль центрального та регіонального управління освітою.

Модернізація управління освітою передбачає:

- оптимізацію державних управлінських структур, децентралізацію управління;

- перерозподіл функцій та повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та навчальними закладами;

- перехід до програмно-цільового управління;

- поєднання державного і громадського контролю;

- запровадження нової етики управлінської діяльності, що базується на принципах взаємоповаги, позитивної мотивації;

- прозорість розроблення, експертизи, апробації та затвердження нормативно-правових документів;

- створення систем моніторингу ефективності управлінських рішень, їх впливу на якість освітніх послуг на всіх рівнях;

- організацію експериментальної перевірки та експертизи освітніх інновацій;

- впровадження новітніх інформативно-управлінських і комп'ютерних технологій;

- демократизацію процедури призначення керівників навчальних закладів, їх атестації;

- удосконалення механізму ліцензування, атестації та акредитації навчальних закладів;

- підвищення компетентності управлінців усіх рівнів;

- більш широке залучення до управлінської діяльності талановитої молоді, жінок, а також виховання лідерів у сфері освіти.

Усі названі вище чинники безпосередньо стосуються і системи якості освіти надання освітніх послуг закладами вищої освіти та основних засад їх формування і розвитку [5]. Однак формування і розвиток системи якості освіти, надання освітніх послуг у ВНЗ на сучасному міжнародному рівні неможливе без урахування задекларованих і реальних напрямів розвитку системи вищої освіти в державі.

Повертаючись до аналізу вітчизняної системи вищої освіти, наголосимо, що в Україні контроль та оцінка якості освіти повністю покладається на державу, насамперед на підпорядковані Міністерству освіти і науки України Державну акредитаційну комісію та Державну інспекцію навчальних закладів, діяльність яких регулюється рядом законодавчих актів. Однак слід зазначити, що в Україні система виключно державного контролю та оцінки якості освіти в сучасних умовах є застарілою, неефективною і потребує вдосконалення.

Оскільки в Україні, на відміну від розвинених європейських країн, практики гарантування якості освіти через участь у цьому процесі незалежних

акредитаційних органів не існує, успішне запровадження такої практики повинне відбуватися, на думку експертів, у кілька етапів: нормативно-правового забезпечення; створення органів з гарантій якості освіти; контроль за діяльністю створених органів. Кожен етап має передбачати вжиття відповідних заходів.

На першому етапі, необхідно за участю МОН, представників ВНЗ та громадських організацій розробити та прийняти Закон України «Про акредитаційні органи з гарантій якості освіти в Україні», розробити державні стандарти і рекомендації для гарантії якості вищої освіти, які відповідатимуть європейським стандартам та передбачатимуть як вимоги до якості самої освіти, так і до діяльності створених акредитаційних органів із гарантії якості освіти.

На другому етапі необхідно створити реєстр акредитаційних органів з гарантій якості вищої освіти та забезпечити впровадження затверджених стандартів якості, сформувані прозорі оцінювальні процедури й їхню відповідність європейським стандартам якості та цілям акредитації. Наголосимо, що в європейській практиці оцінювання якості освіти особливе місце посідає саме акредитація навчальних закладів.

Більшість національних акредитаційних структур (агенцій, бюро) спираються в своїй діяльності на такі принципи: 1) незалежність від держави й ВНЗ, залучення зовнішніх експертів; 2) первинне оцінювання проводять ВНЗ; 3) зовнішнє оцінювання включає відвідування ВНЗ і спільну експертизу; 4) публікацію звітів.

Суть акредитації, як правило, має подвійну спрямованість: на освітні програми (програмна, спеціалізована акредитація) і на ВНЗ (інституційна акредитація). Співвідношення між обома типами акредитації в різних освітніх системах вибудовуються неоднаково. В останні роки відмічається зменшення напруги між ними, а також тенденція до їх зростаючого суміщення (поєднання). Триває пошук потрібного балансу, оскільки просте інституційне оцінювання не досягає базових складових діяльності ВНЗ, а програмне оцінювання обертається для багатьох ВНЗ зайвим адміністративним тягарем.

Зважаючи на високий рівень корупції в державі, на третьому етапі необхідно впроваджувати періодичний суворий контроль діяльності новостворених органів з гарантій якості освіти. Перевірці мають підлягати всі основні завдання і дії вищевказаних органів. Вона має проводитися максимально прозоро, щоб не залишалось ніяких підозр щодо існування прихованої мети перевірки. У країнах ЄС контроль за діяльністю агенцій оцінювання якості освіти здійснюється за методологією, що ґрунтується на ряді вимог [5].

Важливим є компетентність експертів, що залучаються акредитаційними органами до своєї діяльності, їх навчання та сертифікація. Тому підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації таких експертів має здійснюватися Міністерством освіти і науки України, навчальними закладами, власне акредитаційними органами із можливим залученням зарубіжних інституцій із забезпечення гарантій якості.

Як було вже сказано, Україна у своїх основоположних документах декларує тверді наміри інтегрування у світові освітні процеси. Зокрема, в Національній доктрині (р. XV, пп. 36, 37) вказується, що: інтеграція вітчизняної освіти у міжнародний освітній простір базується на таких засадах: пріоритет національних інтересів; збереження та розвиток інтелектуального потенціалу нації; миротворча спрямованість міжнародного співробітництва; системний і взаємовигідний

характер співробітництва; толерантність в оцінюванні здобутків освітніх систем зарубіжних країн та адаптації цих здобутків до потреб національної системи освіти.

Основними шляхами моніторингу та використання зарубіжного досвіду в галузі освіти є:

- проведення спільних наукових досліджень, співробітництво з міжнародними фондами;
- проведення міжнародних наукових конференцій, семінарів, симпозіумів;
- сприяння участі педагогічних та науково-педагогічних працівників у відповідних заходах за кордоном;
- освітні і наукові обміни, стажування та навчання за кордоном учнів, студентів, педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- аналіз, відбір, видання та розповсюдження кращих зразків зарубіжної наукової і навчальної літератури [11].

Однак, незважаючи на деклароване проведення Україною активної політики щодо інтеграційних європейських процесів загалом та інтеграції у Європейський простір вищої освіти зокрема, ситуація з якістю освітніх послуг у державі з року на рік погіршується. Частину причин було наведено вище, а крім них треба відзначити наступне: з труднощами впроваджується в практику діяльності ВНЗ Європейська перевідна і накопичувальна система кредитів. Лише перші успіхи зробила система незалежного тестування. Складно впроваджується трирівнева система вищої освіти. Не набула належного розповсюдження дистанційна форма навчання. З великими труднощами триває процес налаштування на визнання ВНЗ дипломів та результатів навчання як студентів, так і фахівців-іноземців.

Значна увага приділяється розвитку систем рейтингування, як основи для підвищення якості надання освітніх послуг, що швидше за все є рецидивом старих підходів до оцінювання якості надання освітніх послуг, адже формальний рейтинг закладу не може бути критерієм якості, а скоріше – навпаки, ефективність функціонування системи якості освіти є підставою для отримання високої рейтингової оцінки.

На сьогодні важливою проблемою оцінювання якості освіти є визначення її індикаторів. Освітні показники існують у різних моніторингових системах і програмах оцінювання суспільного розвитку (індекс людського розвитку, індикатори світового розвитку). Внаслідок того, що вони входять до них як складові інтегрованої оцінки суспільного розвитку держави, вони не можуть відокремлено характеризувати їх освітні системи. Їх здійснюють окремі міжнародні дослідження, спрямовані на з'ясування досягнутого тією чи іншою державою рівня освіти як відносного її рейтингу, а не порівняльної характеристики [1]. На нашу думку, Україна також повинна включитися в міжнародні обстеження якості освіти через те, що вона зробила європейський вибір.

На шляху України до належної рівноправної у часті у Європейському просторі вищої освіти є ще багато проблем і чимало роботи. Одним із завдань є розробка і впровадження сучасних систем управління якістю надання навчальних послуг вітчизняними ВНЗ, їх сертифікування та створення умов і механізмів для їх постійного оновлення і розвитку. Практично йдеться про модернізацію чинної системи якості освіти у наданні освітніх послуг ВНЗ України [11].

Європейське співтовариство вже має певні напрацювання і практичні досягнення, виробило набір норм та правил уніфікованої діяльності в напрямі забезпечення якості надання освітніх послуг, які для України становлять безумовний інтерес з огляду на необхідність вирішення завдання підвищення якості надання освітніх послуг у системі вищої освіти. Вирішення проблеми запровадження сучасних систем управління якістю надання навчальних послуг впритул пов'язане з проблемами реформування системи вищої освіти загалом. Сюди належать перехід до трирівневої системи освіти, запровадження міжнародної системи оцінювання знань осіб, що навчаються, сучасних систем атестування та сертифікування ВНЗ, вирішення проблем структурної перебудови системи вищої освіти тощо.

Якщо вирішення проблем реформування галузі вищої освіти загалом майже повністю знаходиться в компетенції державних органів влади, то питання модернізації системи управління якістю надання навчальних послуг – компетенція і завдання самих закладів вищої освіти. Підхід до вирішення цієї проблеми кожного навчального закладу зокрема залежить від специфіки закладу: напряму підготовки фахівців, переліку спеціальностей, категорії замовників. Однак, вирішуючи проблеми модернізації системи управління якістю надання навчальних послуг, всі ВНЗ повинні дотримуватись вимог чинного законодавства, прийнятих державних стандартів та обов'язкових міжнародних рекомендацій.

При цьому потрібно враховувати, що основними світовими тенденціями в галузі забезпечення якості освітніх процесів є:

- розробка єдиних критеріїв і стандартів гарантії якості освіти (як приклад, документ «Стандарти і Директиви для агентств гарантії якості у вищій освіті на території Європи»);

- створення і впровадження систем якості ВНЗ на базі різних моделей системи якості, включно з вимогами і рекомендаціями міжнародних стандартів ISO 9000, європейської моделі ТОМ тощо;

- створення, розвиток і гармонізація національних систем акредитації освітніх програм Європейських країн;

- перенесення основної уваги з процедур зовнішнього контролю освітнього процесу і його результатів на базі національних систем акредитації і атестації на внутрішню самооцінку з використання різних моделей [6, с. 109].

Відповідно до прийнятих у Європі рекомендацій, основними елементами системи управління якістю надання навчальних послуг у ВНЗ є: організаційна структура; процесна модель надання навчальних послуг; документація системи управління якістю надання навчальних послуг; нормативно-методологічна база; лідерська роль керівництва ВНЗ; чітко визначені ресурси для управління якістю; механізм неперервного вдосконалення.

Результати проведеного дослідження дають змогу зробити такі узагальнення:

- Система моніторингу якості вищої освіти в нашій державі ще не сягнула європейських стандартів, отож використання елементів прогресивного досвіду зарубіжних країн на нинішньому етапі реформування освітньої галузі України видається нам цілком доречним;

- Моніторинг в європейській вищій освіті є джерелом достовірної інформації і є обов'язковою ланкою системи забезпечення якості вищої освіти яка, в свою чергу, лежить в основі управління якістю в університеті. Відтак, науковий інтерес

викликає аналіз існуючих моделей якості, що активно використовуються в європейській практиці як для створення внутрішніх систем менеджменту, так і для проведення регулярного самооцінювання навчальних закладів

- У переважній більшості країн світу створені та успішно функціонують міжнаціональні та національні системи оцінювання якості освіти. Як правило, ці системи є достатньо незалежними від органів управління освітою та продукують об'єктивну інформацію, що може бути основою для корегування стратегії і тактики освітніх політик; порівняльного дослідження результатів функціонування освітніх систем та забезпечення ефективних процесів мобільності студентів і викладачів, самовдосконалення діяльності закладів освіти.

- Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, реального забезпечення рівного доступу всіх її громадян до якісної освіти, можливостей і свободи вибору в освіті, модернізації змісту освіти і організації її адекватно світовим тенденціям і вимогам ринку праці, забезпечення безперервності освіти та навчання протягом усього життя, розвитку державно-громадської моделі управління.

- Розв'язання проблеми надання якості вищої освіти в Україні передбачає широкий комплекс відповідних дій. Основними заходами для забезпечення якісної освіти, на нашу думку, є створення нових стандартів вищої освіти; вдосконалення трудового законодавства відповідно до двоступеневості вищої освіти (бакалавр-магістр); усунення істотних диспропорцій системи вищої освіти та вдосконалення мережі вищих навчальних закладів; створення незалежних органів з оцінювання якості освіти, проведення сертифікованих освітніх аудитів; розроблення комплексного критерію оцінки якості освітнього процесу.

Проведене дослідження не претендує на повне і всебічне розкриття порушеної багатоаспектної проблеми. Перспективу подальших наших досліджень вбачаємо у пошуку інноваційних підходів до організації моніторингу та контролю якості у сфері вищої освіти України, використання елементів прогресивного досвіду зарубіжних країн та визначення шляхів реалізації висновків та управлінських рішень, розроблених в результаті моніторингу якості професійної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейський досвід для створення ефективної системи контролю та оцінки якості вищої освіти в Україні: аналітична записка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/745/>.

2. Забезпечення якості вищої освіти: європейські кращі практики для України [Електронний ресурс] : <http://education-ua.org/ua/analytics/305-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti-evropejski-krashchi-praktiki-dlya-ukrajini>

3. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] : Режим доступу : www.portal.rada.gov.ua.

4. Історія розвитку моніторингу якості освіти [Електронний ресурс] : <http://lektsiopedia.org/lek4-68529.html>

5. Лукіна Т. О. Моніторинг якості освіти: теорія та практика / Т. О. Лукіна, О. О. Патрикеева. - К. : Плеяди, 2005. - 112 с.

6. Моніторинг якості освітньої діяльності у системі вищої економічної освіти: проблеми та перспективи: колективна монографія / Ю. А. Щербяк,

О. Є. Коваль, Є.М. Яценко, за заг.ред. Ю.А. Щербяка. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 320 с.

7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України: від 25 червня 2013 року № 344/2013 // Офіційний вісник України. - 2013. - №50. - Ст. 1783.

8. Про затвердження Державної програми розвитку вищої освіти // Офіційний вісник України. - 2004. - № 36. - С. 2405.

9. Про затвердження Концепції державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг) [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 447. - Режим доступу : www.portal.rada.gov.ua.

10. Про Національну доктрину розвитку освіти [Електронний ресурс] : Режим доступу : www.portal.rada.gov.ua.

11. Управління якістю освіти у вищих навчальних закладах [Текст] : навч. посіб. : у 2 ч. Ч. 1: Теоретичні засади формування систем управління якістю надання освітніх послуг / кол. авт. ; за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського. - Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. - 136 с.

Рецензент: д. пед. н., проф. Шевченко Г. П.